

ДВОРІЧНИЙ ЗВІТ

Захист цивільних осіб: вплив бойових дій на цивільних з 24 лютого 2022 року

Спеціаліст з прав людини відвідав місце ракетного обстрілу житлового будинку в Харкові 23 січня.

Вступ

24 лютого 2022 року російські збройні сили розпочали повномасштабний збройний напад на Україну. За два наступні роки цивільне населення України зазнало безмірних страждань і величезної шкоди. Тисячі цивільних осіб загинули або дістали травм, які змінили їхнє життя, або загинули чи були поранені члени їхніх сімей. Моніторингова місія ООН із прав людини в Україні (ММПЛУ) підтвердила, що через пов'язане з конфліктом насильство за цей дворічний період загинуло понад 10 тисяч цивільних осіб, майже 20 тисяч були поранені. Фактичні цифри, ймовірно, значно більші.

Мільйони людей по всій країні втратили свої домівки, були змушені тікати або зазнали інших тяжких випробувань через брак доступу до основних послуг у результаті війни. Бойові дії пошкодили та зруйнували сотні медичних установ і закладів освіти, що істотно вплинуло на доступ дітей до освіти й на можливість отримання населенням медичних послуг, а також об'єкти критичної інфраструктури, пов'язані, наприклад, з енергетикою та експортом зернових, що спричиняє труднощі, особливо у зимові місяці, та ставить під загрозу засоби до існування. Знищено цілі міста.

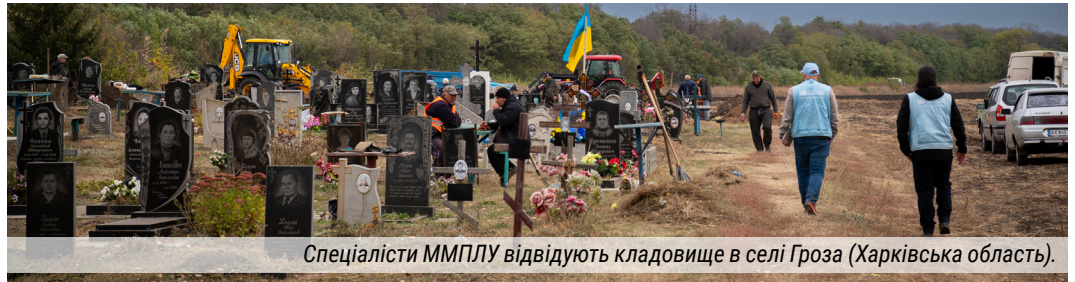
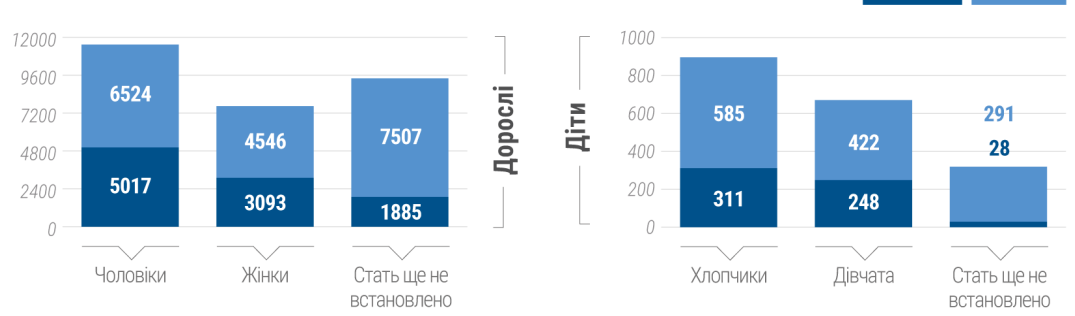
У цьому звіті узагальнені деякі з основних форм і тенденцій заподіяння шкоди цивільному населенню, котрі ММПЛУ виявила за дворічний період із 24 лютого 2022 року.¹

Загальна кількість втрат серед цивільних осіб

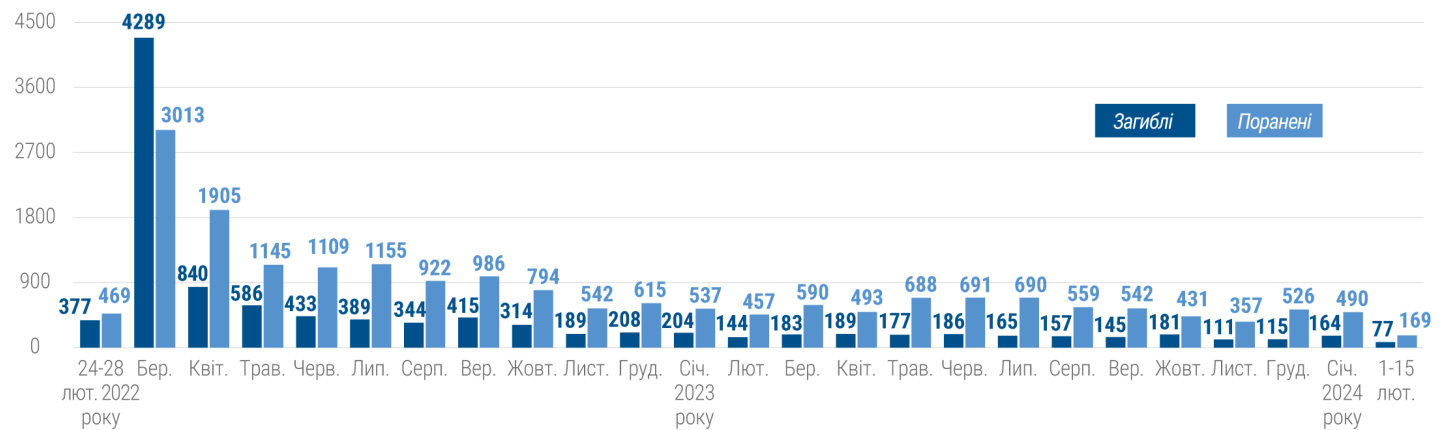
З 24 лютого 2022 року внаслідок пов'язаного з конфліктом насильства в Україні щонайменше 10582 цивільні особи загинули, а 19875 було поранено (загальні втрати серед цивільних осіб – 30457 осіб). Це число включає 587 загиблих і 1298 поранених дітей (загальна кількість втрат серед дітей становить 1885).² Серед дорослих непропорційно сильно постраждали чоловіки, на яких припадає 60 відсотків вищезгаданих втрат.³

Цифри втрат серед цивільних осіб були особливо великими у перші кілька місяців після збройного нападу: щомісяця гинули та отримували поранення тисячі цивільних осіб. Хоча впродовж 2022-2023 років ці цифри поступово зменшилися, вони залишилися високими – зокрема у 2023 році в середньому за місяць загинули 163 цивільні особи, 547 були поранені.

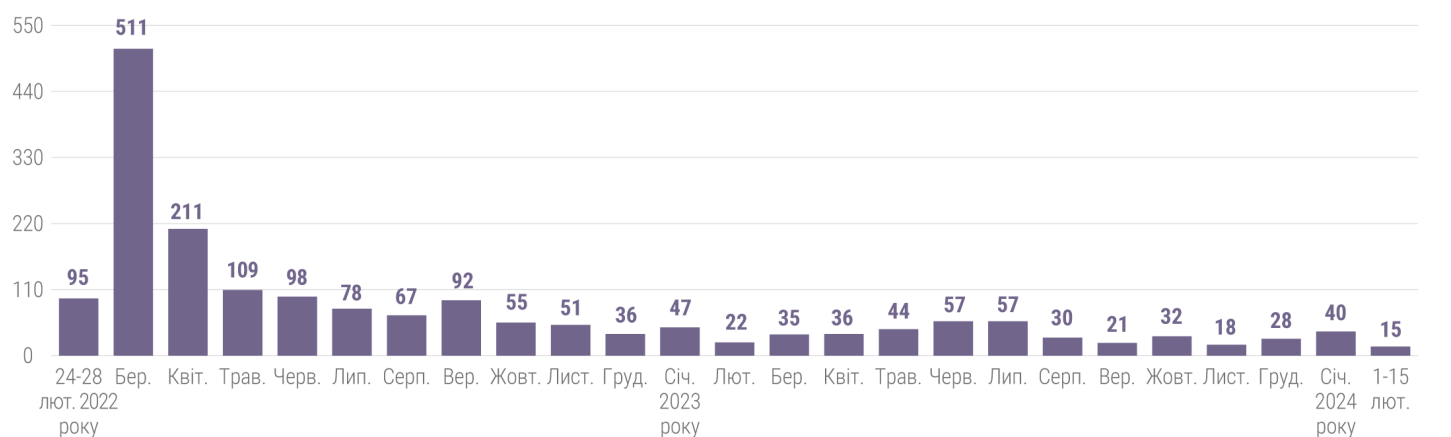
Втрати серед цивільних осіб з 24 лютого 2022 року, за статтю та віком

Втрати серед цивільних осіб з 24 лютого 2022 року, по місяцях

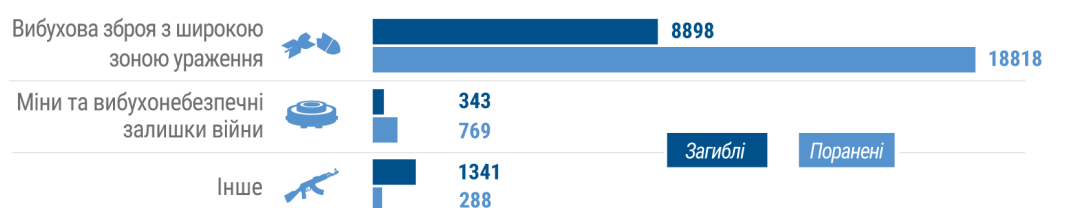

Втрати серед дітей з 24 лютого 2022 року, по місяцях

Що стосується причини смерті чи поранення, переважна більшість втрат серед цивільних осіб (91 відсоток) була спричинена зброєю вибухової дії з широкою зоною ураження. На міни та вибухонебезпечні залишки війни (ВЗВ) припало 3,7 відсотка, а решту втрат спричинили інші типи зброї та інцидентів.

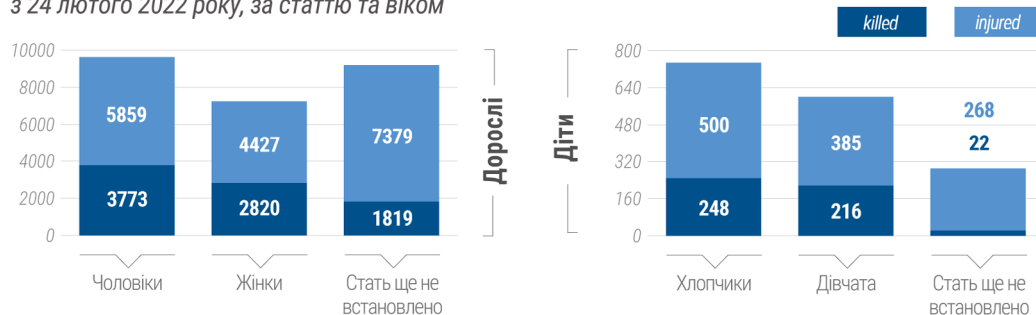
Втрати серед цивільних осіб з 24 лютого 2022 року, за типом зброї/інциденту

Зброя вибухової дії з широкою зоною ураження

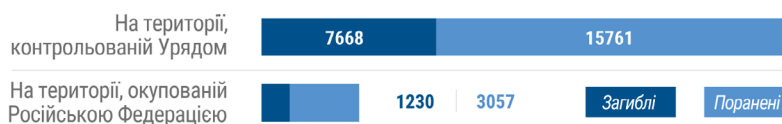
За дворічний період 8898 цивільних осіб загинули, а 18818 були поранені через зброю вибухової дії з широкою зоною ураження. Типи зброї, що спричинили найбільшу кількість втрат, включали обстріли з артилерії, танків і реактивних систем залпового вогню (РСЗВ), крилаті й балістичні ракети (повітряного, морського й наземного базування), а також авіаційні удари, зокрема з застосуванням баражуючих боєприпасів та інших безпілотних літальних апаратів (БПЛА). Серед вищезгаданих втрат – 1639 дітей (486 загинили і 1153 поранені). Як і у загальному підсумку, більшість втрат серед дорослих становили чоловіки, що, ймовірно, відображає той факт, що жінки й діти більшою мірою, ніж чоловіки, виїхали з прифронтових населених пунктів і навіть із країни, щоб урятуватися від насильства.

Втрати серед цивільних осіб через зброю вибухової дії з широкою зоною ураження з 24 лютого 2022 року, за статтю та віком

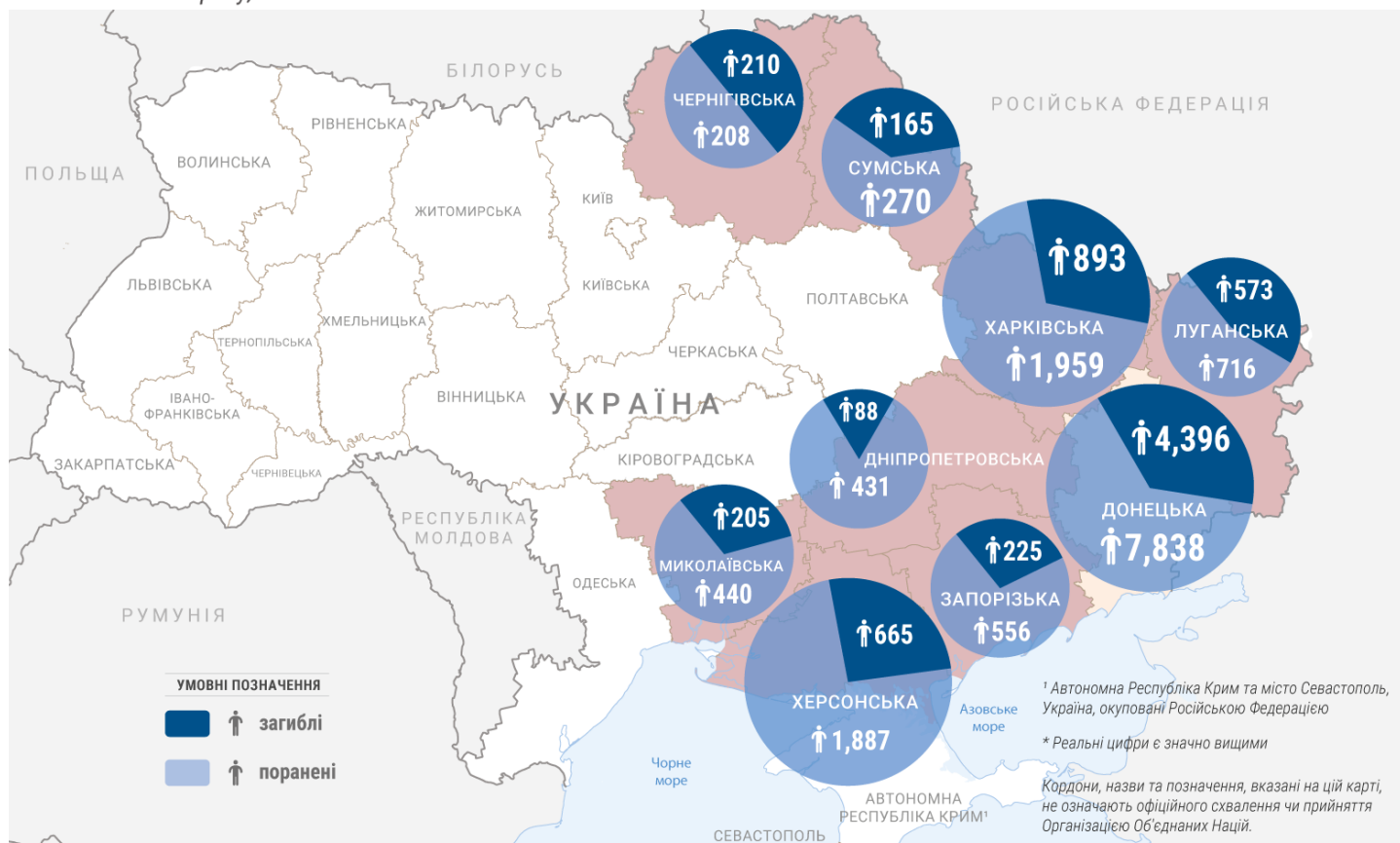

Переважна більшість втрат унаслідок застосування зброї вибухової дії мала місце на території, контрольованій Урядом України, отже в більшості випадків, вона, ймовірно, стала результатом атак із боку російських збройних сил.

Втрати серед цивільних осіб через зброю вибухової дії з широкою зоною ураження з 24 лютого 2022 року, за територією, де сталися втрати

Втрати серед цивільних осіб унаслідок артилерійських обстрілів, ударів з РСЗВ та іншої зброї поблизу лінії фронту з 24 лютого 2022 року, за областями

Більшість втрат (78 відсотків) через зброю вибухової дії з широкою зоною ураження сталася поблизу лінії фронту внаслідок артилерійських обстрілів, ударів із реактивних систем залпового вогню та повітряних бомб. Непропорційно велику відсоткову частку серед втрат поблизу лінії фронту становили літні люди, тому що вони часто не могли або не бажали залишати свої домівки; люди віком старше 60 років склали 36 відсотків втрат серед цивільних осіб поблизу лінії фронту, хоча їхня частка у загальній чисельності населення дорівнює 25 відсоткам.⁴

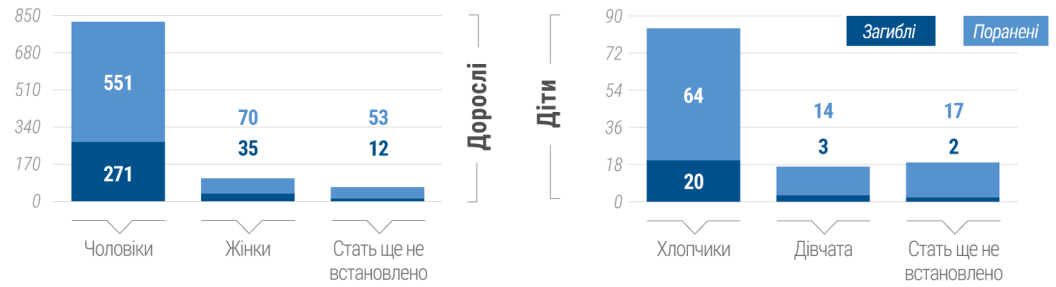
Міни та вибухонебезпечні залишки війни

Міни та вибухонебезпечні залишки війни за дворічний період спричинили загибель 343 і поранення 769 цивільних осіб, причому більшість цих випадків трапилася у тих районах, звідки лінія фронту перемістилася. У Харківській та Херсонській областях одна з найбільш високих цифр втрат серед цивільних осіб через ВЗВ була зафіксована навесні 2023 року після відступу звідти російських збройних сил, коли цивільне населення почало обробляти землю тракторами, ходити пішки або їздити по лісах або іншій сільській місцевості, ремонтувати дороги чи намагатися розмінувати заміновані ділянки. Непропорційно сильно такі інциденти зачепили чоловіків і хлопців (88 відсотків всіх втрат⁵). У таких інцидентах також загинула чи отримала поранення значна кількість працівників і працівниць Державної служби України з надзвичайних ситуацій.

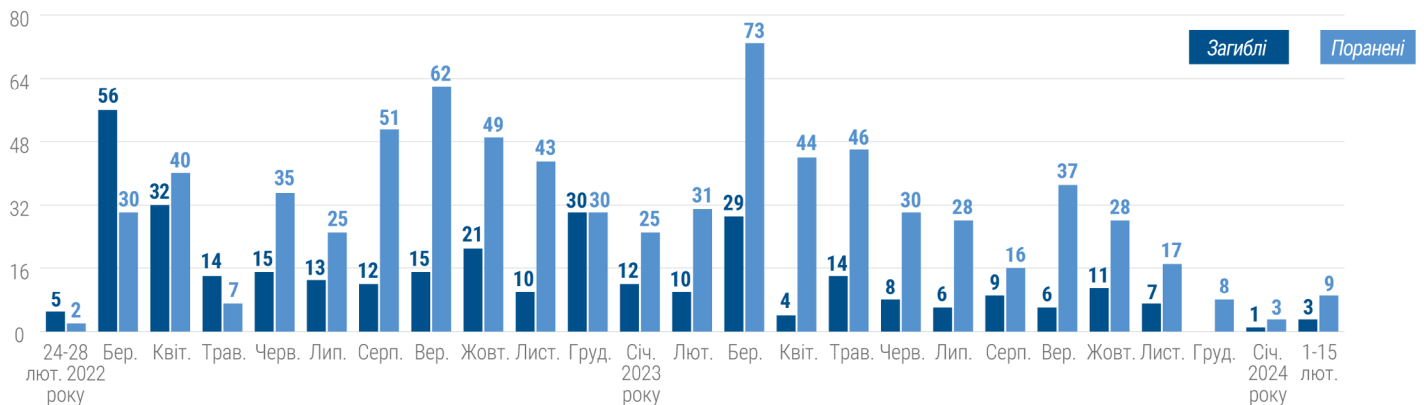

Знак «Стоп, міни» на березі моря в місті Чорноморськ (Одеська область).

Втрати серед цивільних осіб внаслідок інцидентів, пов'язаних із мінами та вибухонебезпечними залишками війни (ВЗВ) з 24 лютого 2022 року, за статтю та віком

Втрати серед цивільних осіб внаслідок інцидентів, пов'язаних із мінами та вибухонебезпечними залишками війни (ВЗВ) з 24 лютого 2022 року, по місяцях

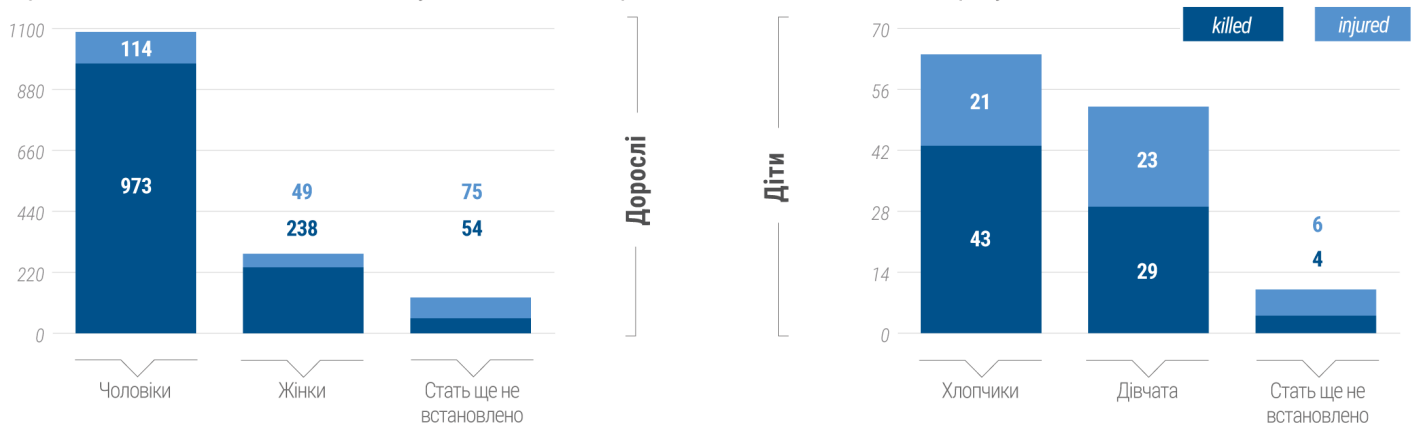

Інші типи зброї чи інцидентів

1341 цивільна особа загинула і 288 отримали поранення через інші типи зброї чи інцидентів. Зокрема внаслідок вогню зі стрілецької зброї та легких озброєнь у результаті перехресного вогню, випадків надмірного застосування сили (коли військові відкривали вогонь по цивільних особах, яких вважали загрозою) та умисних убивств, а також дорожньо-транспортних пригод за участю або військових транспортних засобів, або цивільних транспортних засобів, якими керували військові, у зоні бойових дій.

Значна кількість цивільних осіб у цій категорії загинула чи отримала поранення через те, що російські збройні сили відкрили вогонь по їхнім автомобілям, коли вони намагалися виїхати з районів, над якими російські збройні сили установлювали контроль. Багато з цих випадків трапилося у Київській і Чернігівській областях у лютому-березні 2022 року.⁶ Часто в одному інциденті гинули та отримували поранення кілька членів однієї сім'ї. 155 цивільних осіб, переважно чоловіків, загинули внаслідок свавільних страт.⁷

Втрати цивільних осіб внаслідок застосування інших типів зброї/інцидентів з 24 лютого 2022 року, за статтю та віком

Пошкодження цивільної інфраструктури

За дворічний період напади з застосуванням зброї вибухової дії пошкодили чи зруйнували сотні закладів освіти й медичних закладів. ММПЛУ зафіксувала, що з 24 лютого 2022 року через бойові дії постраждало 1072 заклади освіти (236 зруйновано, 836 пошкоджено) і 465 медичних закладів (59 зруйновано, 406 пошкоджено).

Напади, здійснені російськими збройними силами, також пошкодили та зруйнували об'єкти критичної інфраструктури. Упродовж кількох місяців, починаючи з 10 жовтня 2022 року, російські ракети та баражуючі боєприпаси пошкодили та зруйнували інфраструктуру, пов'язану з енергією, по всій країні, спричинивши значні труднощі для цивільного населення через припинення електро- і теплопостачання.⁸ З 11 липня 2023 року у результаті десятків нападів було пошкоджено чи зруйновано об'єкти, пов'язані з виробництвом та експортом зерна, на території, підконтрольній Україні, зокрема портові споруди, зерносховища і транспортні засоби для перевезення зерна.⁹

Руйнування та пошкодження медичних закладів й закладів освіти з 24 лютого 2022 року

	Медичні заклади	Зруйновані	59	Пошкоджені	406
	Заклади освіти		236		836

Зруйнована школа в селі Архангельське (Херсонська область).

Шкода навколишньому середовищу

Бойові дії спричинили також численні негативні наслідки для навколишнього середовища. Горіння баз паливно-мастильних матеріалів, підпалених унаслідок нападів із застосуванням зброї вибухової дії, призвело до забруднення повітря. Вибухонебезпечні залишки війни забруднили ґрунт, а також стали загрозою для джерел засобів до існування людей, особливо для фермерів.

Проте, інцидентом, який призвів до найбільшого впливу на навколишнє середовище, став прорив греблі Каховської ГЕС у червні 2023 року.¹⁰ Зруйнування греблі спричинило викид колосальної кількості води – 18 кубічних кілометрів – за три-чотири доби, внаслідок чого було затоплено щонайменше 80 населених пунктів, розташованих нижче за течією на берегах Дніпра. За спільною оцінкою, проведеною Урядом України та ООН, затоплення внаслідок прориву пошкодило більше 37 тис. будинків, 37 закладів освіти та приблизно 11 медичних закладів, а також порушило постачання питної води та надання санітарно-гігієнічних послуг мільйону людей, що вплинуло на їхні права на житло, освіту, здоров'я та воду.¹¹ Зникнення водосховища, яке було джерелом води для обширної сільськогосподарської іригаційної мережі, у довгостроковій перспективі різко скоротить постачання продовольства і зменшить доходи фермерів. Затоплення знищило понад 11 тис. гектарів лісових угідь і пошкодило природні середовища існування, спричинивши хімічне забруднення цих ділянок і викликавши незворотні наслідки для біологічного різноманіття. Серед пошкоджених територій – критично важливі екосистеми, зокрема п'ять територій, занесених до Рамсарського переліку (Переліку водно-болотних угідь міжнародного значення), і 12 територій Смарагдової мережі (згідно з Бернською конвенцією про охорону дикої флори та фауни та природних середовищ існування в Європі). Усі ці наслідки серйозно порушують право на достатній життєвий рівень та право на чисте, здорове і стає середовище, як у короткостроковій, так і у довгостроковій перспективі.

Методологія

ММПЛУ збирає інформацію про шкоду, заподіяну цивільному населенню через насильство, пов'язане з конфліктом, із широкого кола джерел, як-от інтерв'ю з жертвами, їхніми родичами та свідками; інформація з відкритих джерел, зокрема фотографії та відеоматеріали; документи й висновки судово-медичної експертизи; матеріали кримінальних справ; судові документи; доповіді міжнародних і національних неурядових організацій; публічні повідомлення правоохоронних і військових органів; дані медичних закладів і місцевих органів влади.

Усі джерела та інформація оцінюються на предмет їх відповідності та достовірності та перехресно звіряються з іншою інформацією. У деяких випадках перевірка інформації займає деякий час. Це означає, що висновки щодо втрат серед цивільних осіб можуть бути переглянуті в разі отримання додаткової інформації, а цифри можуть змінюватися в міру подальшого появлення нової інформації.

Статистичні дані, представлені в цьому звіті, ґрунтуються на даних щодо конкретної шкоди, заподіяної цивільному населенню, за умови, що дотриманий стандарт доведення, який передбачає наявність «достатніх підстав вважати», а саме тоді, коли, спираючись на сукупність перевіреної інформації, звичайний розсудливий спостерігач мав би достатні підстави вважати, що шкоду було заподіяно, як описано. ММПЛУ називає інформацію, що відповідає цьому критерію, «перевіреною».

Фактичний масштаб шкоди, заподіяної цивільному населенню, – як втрат серед цивільних осіб, так і пошкоджень інфраструктури, – ймовірно, є значно більшим, тому що багато повідомлень про таку шкоду, особливо за період відразу після повномасштабного збройного нападу, неможливо перевірити через велику кількість повідомлень і відсутність доступу до відповідних районів. Кількість втрат серед цивільних осіб, ймовірно, є заниженою в містах, де на початку збройного нападу в 2022 році велися тривалі інтенсивні бойові дії – як-от Маріуполь (Донецька область), Лисичанськ, Попасна і Северодонецьк (Луганська область).

1. Детальнішу інформацію див. у періодичних і тематичних [доповідях ММПЛУ](#).
2. Усі цифри в цьому звіті наведені станом на 15 лютого 2024 р.
3. Цей відсотковий показник розраховано на основі даних про осіб, стать яких відома.
4. Ця відсоткова частка розрахована на основі даних про осіб, вік яких відомий. Див. також ММПЛУ, [Ситуація з правами людини літніх осіб в Україні в контексті збройного нападу Російської Федерації](#), 24 травня 2023 р., пп. 14-16.
5. Ця відсоткова частка розрахована на основі даних про осіб, стать яких відома.
6. УВКПЛ, [Вбивства цивільних осіб: свавільні страти та напади на окремих цивільних осіб у Київській, Чернігівській і Сумській областях у контексті збройного нападу Російської Федерації на Україну](#), 7 грудня 2022 р., ппс. 63-74.
7. УВКПЛ, [Вбивства цивільних осіб](#), пп. 31-62.
8. УВКПЛ, [Доповідь про ситуацію з правами людини в Україні, 1 лютого – 31 липня 2023 року](#), 4 жовтня 2023 р., пп. 39-40.
9. УВКПЛ, [Доповідь про ситуацію з правами людини в Україні, 1 серпня – 30 листопада 2023 року](#), 12 грудня 2023 р., пп. 29-31.
10. УВКПЛ, [Доповідь про ситуацію з правами людини в Україні, 1 лютого – 31 липня 2023 року](#), 4 жовтня 2023 р., пп. 36-39.
11. Уряд України та Організація Об'єднаних Націй, Оцінка потреб після катастрофи (PDNA). Катастрофа на Каховській ГЕС 2023 року, Україна, жовтень 2023 р.

Чоловік стоїть на балконі пошкодженого житлового будинку в Миколаєві.